

verkhovenstva prava v Ukraini : analit. dop. ta rek. / V. Averianov [ta in.]. – К. : Mizhnar. fond «Vidrodzhennia», 2006. – S. 79 – 96].

2. **Бакуменко В. Д.** Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики : монографія / В. Бакуменко. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 328 с. [Bakumenko V. D. Formuvannia derzhavno-upravlinskykh rishen: problemy teorii, metodolohii, praktyky : monohrafiia / V. Bakumenko. – К. : Vyd-vo UADU, 2000. – 328 s.].

3. **Барановський Ф. В.** Становлення демократичної політичної системи та процес європейської інтеграції України: фактори взаємовпливу : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / Барановський Фелікс Володимирович. – К., 2009. – 396 с. [Baranovskyi F. V. Stanovlennia demokratychnoi politychnoi systemy ta protses yevropeiskoi intehratsiï Ukrainy: faktory vzaiemovplyvu : dys. ... d-ra polit. nauk : 23.00.02 / Baranovskyi Feliks Volodymyrovych. – К., 2009. – 396 s.].

4. **Баштанник В. В.** Впровадження європейської інтеграційної технології в системі публічного управління у контексті майбутнього розширення ЄС / Баштанник В. В. // Zarzadzanie i marketing. Zeszyty naukowe Politechniki Rzeszowskiej. – 2009. – № 3. – С. 35 – 47 [Bashtannyk V. V. Vprovadzhennia yevropeiskoi intehratsiïnoi tekhnolohii v systemi publicznego upravlinnia u konteksti maibutnoho rozshyrennia YeS / Bashtannyk V. V. // Zarzadzanie i marketing. Zeszyty naukowe Politechniki Rzeszowskiej. – 2009. – № 3. – S. 35 – 47].

Надійшла до редколегії 06.08.15

УДК 351

Костянтин МАШНЕНКОВ

*Національна академія державного управління
при Президентіві України*

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

ДИКА ПРИРОДА В АКСІОСФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Аналізується феномен державного управління в аспекті його розмежування на управління техно- та екосферою країни. Управління екосферою держави розглядається як вплив на розвиток окультуреної та дикої природи. Висвітлюються основні підходи до окреслення змісту поняття «дика природа» в контексті державно-управлінського дискурсу. Експлікуються причини технократичного фетишизму та антиекологізму в державному управлінні. Обґрунтовується необхідність обмеження експансії техносфери та масштабів окультурення природи і розширення частки дикої природи в біосфері країни. Пропонуються критерії оптимальності в контексті переоцінки статусів

техносфери, окультуреної та дикої природи в аксіосфері державного управління.

Ключові слова: держава, ціннісні орієнтації державного управління, екологічна функція держави, дика природа, окультурена природа, техносфера.

Kostiantun Mashnenkov. Wildlife in the eco-sphere of public administration

The phenomenon of public administration in the aspect of its division of management of techno- and eco-sphere of the country is analyzed. Management of eco-sphere of the state is considered as an influence on the development of cultivated and wild nature. The key approaches to evaluating the content of the concept of «wildlife» in the context of public administration discourse are explained. The causes of technocratic fetishism and anti-ecology in public administration are explicated. The necessity to limit the expansion of the technosphere, and the extent of cultivation of nature and wildlife share expansion in the biosphere of the country is proved. Optimality criteria are offered in the context of the reassessment of the status of the technosphere, cultivated and wild in the eco-sphere of public administration.

Key words: state, value orientations of public administration, ecological function of the state, wildlife, cultivated nature, techno-sphere.

Коли сьогодні заходить мова про природоохоронну діяльність держави та суспільства, вкрай рідко уточнюється, про яку саме природу йдеться. Тому поза увагою лишається природа первісна, дика, людиною істотно не змінена. При цьому частка природи, яку можна назвати дикою, лишилася незначною і продовжує швидко зменшуватися в усіх країнах світу. Україна належить до тих країн, де дикої природи лишилося особливо мало, а темпи її подальшого зменшення є особливо загрозливими. Зазначене ставить проблему збереження та відтворення дикої природи у фокус державно-управлінської та соціально-політичної рефлексії.

Сьогодні в державному управлінні, політології та соціології значно збільшується кількість праць, присвячених екологічній політиці, однак питання дикої природи порушується в них рідко, а якщо й порушується, то побіжно (О. А. Васюта, О. С. Заржицький, В. С. Кравців, І. В. Кряж, О. Я. Лазор, А. О. Надежденко, Т. Ю. Перга та ін.).

Імпліцитно, а інколи й експліцитно постулюється, що природа «вдосконалена», окультурена людиною має значно вищу цінність ніж природа дика. Дика природа є такою, яку люди просто не встигли «вдосконалити» і перетворити відповідно до потреби. Це має бути надолужено в майбутньому. Те що в процесі окультурення природи часто відбувається її спотворення, а не вдосконалення розглядається як прикрі втрати на шляху до благородної мети – поліпшити життя людини, заради якої природа й існує.

Останнім часом у державній екологічній політиці розвинутих

країн, особливо США, під тиском громадянського суспільства починає переважати ідея захисту державою дикої природи, яка полягає в тому, що в структурі території держави повинні бути виокремлені великі за розміром частини, які некеровані та незмінювані людьми, де підтримується високе місцеве біорізноманіття та екосистемні процеси саморегуляції за рахунок внутрішніх зв'язків (В. Е. Борейко, Р. Нэш). Це знаходить відображення і в державно-правових актах національного та міжнародного рівнів.

Така постановка питання вступає в гостру суперечність з антропоцентричними ціннісними пріоритетами, якими керувалися майже всі системи державного управління, починаючи з часів виникнення феномену державності. Адже держави завжди були тими інституціями, які в ім'я добробуту людей скоординували зусилля суспільства на освоєння все нових і нових територій, де до того панувала дика природа. Успіхи в цьому були настільки вражаючими, що незайманих куточків природи лишилося вкрай мало. Тому постає питання про внесення кардинальних коректив в аксіосферу державного управління.

Відповідно до цих міркувань мета статті – визначити межі оптимальності корегування аксіологічного статусу дикої природи в системі пріоритетів державного управління.

Очевидно, що в структурі аксіосфери сучасних систем державного управління, особливо на попередніх етапах державотворення, домінує меншовартісне ставлення до природи загалом, і до дикої зокрема, яке поєднується з гіперболізацією вищовартості того, що створено або перетворено людиною. Пов'язано це з тим, що цивілізація та державність як її атрибут зароджувалася, насамперед, як опозиція природі. Відомий історик Європи М. Молінарі зазначає: «Римська культура, як грецька, не надто цінувала первісну природу. У системі цінностей, напрацьованій грецькими та римськими мислителями, вона займала другорядне місце, будучи протилежністю цивілізації, а це поняття, у свою чергу, пов'язано навіть етимологічно з поняттям «цивітас» міста, тобто певного штучного порядку, створеного для того, щоб виділитися з природи і віддалитися від неї [5] (тут і далі переклад наш. – К. М.).

Важливою ціннісною основою розбудови цивілізації була ідея про абсолютну перевагу харчової цінності культурних рослин та домашніх тварин, вживання яких до того ж набуло символічного значення ознаки цивілізованості. Натомість харчування дикорослими рослинами та дичиною вважалося символом відсталості, нецивілізованості. Звернення до стародавніх

традицій привласнюючої економіки збиральництва й полювання виправдовувалося в такій системі ціннісних координат або як вимушений крок у скрутні часи для найбідніших верств громадян, або як розвага для більш заможних, особливо аристократії. Використання дикорослих рослин досить довго зберігало ще своє значення у сфері лікування, але з появою хімічної фармацевтичної промисловості й до цього аспекту використання дикої природи став втрачатися інтерес. Але в будь-якому випадку економічна цінність збереження територій дикої природи на кожному історичному щаблі державотворення знижувалася.

З перших кроків людського державотворення в усіх без винятку країнах дика природа, яка спочатку територіально переважала над різною мірою окультуреною ділянкою, розглядалася як територія, яку необхідно колонізувати для перетворення на сільськогосподарські угіддя. Аксіологічним постулатом такого типу державної політики було переконання, що лише в такий спосіб можна ефективно вирішувати проблему харчового забезпечення громадян, чисельність яких, попри спади, викликані періодичними епідеміями, війнами та голодоморами, неухильно зростала.

Загальною тенденцією державотворення у всіх країнах було те, що розвиток цивілізації, підтримка якого імпліцитно та експліцитно вважалася священною місією всіх держав, характеризувався зростанням відчуження від природи й відходом від спорідненості людини з природним довкіллям. При цьому державотворення, по суті, було формою діалектичного заперечення, своєрідною антитезою природі, а державне управління екосферою країни ставало все більш контрастною альтернативою екосистемній саморегуляції диких біоценозів. І державники, і громадяни були єдині в переконанні, що природу необхідно обов'язково вдосконалювати, для того щоб вона якнайбільше відповідала інтересам людини.

Однак до промислової революції, винайдення машин та перетворення людської цивілізації в цивілізацію нафтову, яка стала черпати енергію для перетворення природи не з роботи м'язів самих людей та тяглових тварин, а використовувати для цього машини, можливості окультурення природи й відповідно стрімкого витіснення природи дикої були порівняно обмеженими. Натомість індустріально озброєному суспільству повне окультурення природи й зведення дикої природи нанівець стало цілком реальним завданням. Більше того, в умовах техногенної цивілізації, попри вражаючі досягнення у справі окультурення природи, виведення шляхом штучної селекції все більш і більш продуктивних культурних рослин і тварин, а також генної інженерії, що відкрила можливості генетичної модифікації організмів, став знижуватися

ціннісний статус не тільки дикої, а навіть окультуреної природи.

У державно-управлінській та суспільній свідомості все глибше утверджувалося переконання, що і плоди окультуреної природи, продукцію сільського господарства потрібно все більше вдосконалювати шляхом промислової переробки, створення із них різних штучних субстанцій, як-от: біла мука, цукор-рафінад, рафінована олія тощо. Успіхи науково-технічного прогресу, стимулювання якого стало сакральною цінністю для всіх розвинутих систем державного управління, зумовили те, що в минулому сторіччі на порядку денному як найперспективніший дороговказ постало питання створення синтетичної їжі, яка дасть можливість обходитися без біологічної продукції окультуреної природи. Стала пропагуватися думка, що штучними, синтетичними матеріалами доцільно замінювати природні матеріали і в інших сферах: ліки, косметика, побут, одяг, будівельні матеріали тощо.

У контексті таких аксіологічних координат постулюється, що людській цивілізації слід рухатися в бік повної заміни будь-якого природного середовища штучним, техногенним, а органічних продуктів харчування біологічної природи на синтетичну їжу, створену харчовою промисловістю безпосередньо з неорганічної речовини. Розглядалася навіть перспектива переходу на так зване парентеральне харчування, коли поживні речовини безпосередньо вводяться в кров, оминаючи шлунок і травну систему людини [6].

Перераховані орієнтири цивілізаційного розвитку, які з теоретичних конструкцій переходять у практичну площину, стають керівництвом до дій, дають підставу зробити узагальнення, що мейнстрімом цивілізаційного розвитку, який підтримується майже всіма існуючими формами державотворення, є спочатку витіснення дикої природи окультуреною, а потім витіснення окультуреної природи техногенно створеними речовинами, речами та середовищем, тобто заміна екосфери техносферою.

Описані вище тенденції розвитку аксіосфери державного управління, згідно з якими приймаються державно-управлінські рішення, на сьогодні вже пройшли певний період історичної апробації в суспільній практиці з фіксуванням наслідків. Аграрна фаза цивілізаційного розвитку налічує історичний досвід державотворення упродовж 10 – 12 тис. років. Політика індустріалізації провадиться розвинутих державами вже більше ніж 150 років і вже більше ніж півстоліття розгортається фаза постіндустріального розвитку у форматі, який, на думку Б. П. Колеснікова, доцільніше було назвати суперіндустріальним суспільством [3].

Наслідки девальвації цінності природи в аксіосфері державотворення та державного управління призвели до наслідків,

які, на жаль, ще повною мірою не усвідомлені як державними управліннями, так і громадянами. Зокрема, проходить історичну апробацію думка, що виникла у XIX ст., про доцільність створення максимально поліпшеної їжі за рахунок збагачення харчових продуктів речовинами, які безпосередньо беруть участь у метаболізмі, і відкиданні баластних речовин, унаслідок чого сучасний хліб, крупи, масло, цукор, соки та багато інших продуктів харчування більшою чи меншою мірою рафіновані. Пройшла також апробація ідея, висунута на початку XX ст., про створення так званої ідеальної їжі у вигляді оптимальної суміші чистих складових та харчових добавок, які масово створюються харчовою промисловістю, отримавши широку підтримку з боку держав та громадян у суспільствах споживання, які завдяки цьому стали наближатися до ідеалів суспільства добробуту.

Однак успіх упровадження ідей удосконалення природних продуктів і перетворення їх на ідеальну безбаластну їжу став виявляти і зворотний бік. Відомий фахівець у галузі адекватного харчування А. М. Уголев писав: «Балансний підхід і... ідея рафінованої (безбаластної) їжі, мабуть, принесли істотну шкоду. Так, зменшення частки овочів і фруктів у раціоні, використання очищених злакових культур, рафінованих продуктів тощо сприяли розвитку багатьох захворювань, у тому числі серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, печінки і жовчних шляхів, порушень обміну, виникненню ожиріння та ін. Був зроблений також ряд помилкових висновків про шляхи оптимізації харчування. Інша помилка – ідея використовувати елементарне харчування як фізіологічно повноцінну заміну традиційної їжі. Так само ніколи безпосереднє внутрішньосудинне харчування не зможе забезпечити всього комплексу біологічних ефектів, які мають місце при природному харчуванні» [6, с. 55].

Таким чином, промислове вдосконалення продукції окультуреної природи виявило справедливість одного із законів екології Комоннера, який стверджує, що природа знає краще [2]. Більше того, у наукових дослідженнях встановлено, що в дикорослих рослинах спектр та концентрація необхідних для людського організму речовин значно більші, ніж у культурних рослинах, виведених шляхом селекції. При цьому втрати тим більші, чим далі зайшов процес окультурення domestikованих рослин та тварин. Встановлено і негативний вплив на харчову якість окультурених рослин і тварин індустріалізованого сільського господарства, оскільки багато овочів та фруктів унаслідок виснаження ґрунтів за останні тридцять років знизили вміст корисних речовин більше ніж наполовину, а внаслідок використання засобів агрохімії набули у своєму складі високого вмісту шкідливих

сполук, яких не було в доіндустріальну аграрну епоху в продукції органічного землеробства [1; 4].

Отже, можемо зробити висновок, що аграрне окультурення природи, особливо в індустріальному та суперіндустріальному форматі, створює їжу для людини в більших кількостях, ніж дика природа, але її якість стає тим гіршою, чим більше ми вираємо в обсягах продовольства. У зв'язку з цим останнім часом з'явилися ідеї відродження на новій основі елементів присвоюючої економіки, які дістали назву неозбиральництво [7; 8]. Це така форма взаємодії природи й суспільства, коли в соціальну діяльність максимально залучені природні фактори.

Неозбиральництво – максимальне використання дарів дикої природи в екологічно допустимих межах, продуктивність якого істотно недооцінена порівняно з виробничим підходом. Це дуже перспективний напрямок державної стимуляції ефективного природокористування, що потребує збереження і розширення в структурі території держави частки дикої природи, частина якої повинна бути абсолютно заповідною, а частина відводиться для потреб неозбиральництва. Зазначене передбачає радикальне переформатування аксіосфери державного управління в напрямі формування паритетного ціннісного статусу дикої природи порівняно з окультуреною природою та техносферою, що тягне за собою відведення для дикої природи щонайменше третини площі країни.

Систему державного управління доцільно розглядати в аспекті його розмежування на управління техно- та екосферою країни. У сучасних державах спостерігається історично усталена практика підтримки експансії техносфери за рахунок скорочення екосфери країни, що впливає з технократичного типу аксіосфери державного управління. В управлінні ж екосферою, у свою чергу, пріоритет надається розвитку окультуреної природи, що спричиняє швидке скорочення територій дикої природи. Екологічна криза та свідчення практики вдосконалення природи говорить на користь обмеження експансії техносфери та зменшення масштабів окультурення природи і розширення частки дикої природи в біосфері країни. Формування екологічного типу аксіосфери державного управління повинно ґрунтуватися на ціннісному паритеті техносфери, окультуреної та дикої природи.

Список використаних джерел / List of references

1. **Берсон Г. З.** Дикорастущие съедобные растения / Г. З. Берсон. – Ленинград : Гидрометеиздат, 1991. – 72 с. [Berson G. Z. Dikorastuschie s'edobnyie rasteniya / G. Z. Berson. – Leningrad : Gidrometeoizdat, 1991. – 72 s.]
2. **Джигирей В. С.** Екологія та охорона навколишнього природного середовища : навч. посіб. / В. С. Джигирей. – К. : Знання, 2002. – 203 с. [Dzhyhyrei V. S. Ekolohiia ta okhorona navkolyshnoho pryrodnoho

seredovyshcha : navch. posib. / V. S. Dzhyhyrei. – K. : Znannia, 2002. – 203 s.]

3. **Колесніков Б. П.** Державне управління екологічними ризиками розвитку інформаційного суспільства / Борис Колесніков // Держ. упр. та місц. самоврядування : зб. наук. пр. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2010. – № 2(5). – С. 109 – 114 [Kolesnikov B. P. Derzhavne upravlinnia ekolohichnymy ryzykamy rozvytku informatsiinoho suspilstva / Borys Kolesnikov // Derzh. upr. ta mists. samovriadvannia : zb. nauk. pr. – D. : DRIDU NADU, 2010. – № 2(5). – S. 109 – 114].

4. **Кошечев А. К.** Дикорастущие съедобные растения в нашем питании / А. К. Кошечев. – М. : Пищевая промышленность, 1981. – 258 с. [Koscheev A. K. Dikorastuschie s'edobnyie rasteniya v nashem pitanii / A. K. Koscheev. – M. : Pischevaya promyshlennost, 1981. – 258 s.]

5. **Монтанари М.** Голод и изобилие: история питания в Европе / М. Монтанари. – СПб. : Alexandria, 2009. – 279 с. – (Становление Европы) [Montanari M. Golod i izobilie: istoriya pitaniya v Evrope / M. Montanari. – SPb. : Alexandria, 2009. – 279 s. – (Stanovlenie Evropy)].

6. **Уголев А. М.** Теория адекватного питания и трофология / А. М. Уголев. – СПб. : Наука, 1991. – 197 с. [Ugolev A. M. Teoriya adekvatnogo pitaniya i trofologiya / A. M. Ugolev. – SPb. : Nauka, 1991. – 197 s.]

7. **Урсул А. Д.** Неособирательство – путь в грядущее / А. Д. Урсул // Химия и жизнь. – 1989. – № 11. – С. 4 – 7 [Ursul A. D. Neosobiratelstvo – put v gryadushee / A. D. Ursul // Himiya i zhizn. – 1989. – № 11. – S. 4 – 7].

8. **Урсул А. Д.** Перспективы экоразвития / А. Д. Урсул. – М. : Наука, 1990. – 270 с. [Ursul A. D. Perspektivy i ekorazvitiya / A. D. Ursul. – M. : Nauka, 1990. – 270 s.]

Надійшла до редколегії 27.08.15

УДК 351.83:[316.4:351.1]

Лариса МЕЛЬНИЧУК

*Національна академія державного управління
при Президенті України*

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Доводиться необхідність обґрунтування теоретичної схеми аналізу управлінської діяльності в соціальній сфері, застосування якої дасть змогу визначити основні проблеми в практиці державного управління і накреслити шляхи їх розв'язання. При цьому необхідною передумовою дослідження є визначення сутності досліджуваного об'єкта. Водночас, незважаючи на значний доробок фахівців у галузі державного управління та адміністративного права, обґрунтовується відсутність чіткого і сталого тлумачення категорії

© Мельничук Л. М., 2015